

них та телекомунікаційних технологій. Наприклад, це перевезення імпортованих фруктів з Іспанії до Голландії морським транспортом та їхня подальша дистрибуція в країні та в Європі за допомогою внутрішніх водних шляхів та автодоріг.

Висновки. Європейський досвід агрологістики на прикладі Голландії та врахування територіального чинника, розглянуті в статті, доводять високу ефективність, екологічність та різноманітність застосування географістики в сфері агропромислового виробництва цієї однієї з найвисокорозвинутіших країн Європейського союзу. Досягнутий високий рівень розвитку агробізнесу в Голландії не відвертає урядові підприємницькі та науково – дослідні структури цієї країни від пошуку подальших шляхів підвищення ефективності та екологічності агропромислового виробництва, зокрема застосування географістичних підходів та методів. "Агрологістика голландською" усвідомлюється та підтримується на найвищому рівні керівництва країни, що знайшло вираз у розробці та прийнятті Урядової програми "Бачення агрологістики" та створенні "Платформи агрологістики", метою яких є державна підтримка ефективних агрологістичних проектів, серед яких "Молочний парк", "Агріпорт А7",

"Флора Голланд", "Мережа свіжої логістики", "Олійний пором", "Система руху агропродукції, орієнтована на якість" та інші. Без сумніву передовий досвід Голландії з врахування територіального чинника в агрологістичі буде вельми корисний і цікавий українським логістам та фахівцям у сфері агропромислового комплексу.

1. Смирнов І.Г., Косарева Т.В. Логістична інфраструктура АПК: теорія та практика // Агроінком. – 2003. – №5-6. – С. 24-27. 2. Смирнов І.Г. Інтегрована логістика АПК та її транспортна складова // Географія та сучасність: 36. наук. пр. НПУ імені М.П. Драгоманова. – 2007. – Вип. 17. – С. 20-31. 3. Смирнов І.Г. Логістика зберігання як складова інтегрованої логістики АПК // Соціально економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій: Матер. 7-х річн. зб. Всеукраїнського конгр. вчен. економістів – аграрників. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2005. – С. 124-126. 4. Смирнов І.Г. Логістика тарного господарства агропромислового комплексу // Матер. І Міжнар.наук.-практ.конф. "Наука: теорія та практика – 2006". – Т.6. Економ. науки. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. – С. 3-7. 5. Смирнов І.Г. Логістика фінансово-банківських послуг в АПК // Фінансові проблеми формування і розвитку аграрного ринку: Матер. 9-х річн. зб. Всеукраїнського конгр. вчен. економістів – аграрників. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2007. – С. 227-231. 6. Кіщак І.Т. Логістика тарно-транспортного господарства комбікормового виробництва // Фінансові проблеми формування і розвитку аграрного ринку: Матер. 9-х річн.зб. Всеукраїнського конгр. вчен. економістів-аграрників. – К.:ННЦ "ІАЕ", 2007. – С. 388-395.

Надійшла до редколегії 27.09.08

УДК 911.3:33

М. Барановський, канд. геогр. наук

ДЕПРЕСИВНІ ТЕРИТОРІЇ ЯК ОБ'ЄКТ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД І МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Розглянуто етапи становлення світової регіональної політики, визначено їх часові рамки та змістовну сутність. Проаналізовано еволюцію регіональної політики країн ЄС, розкрито її напрями та цілі у контексті розв'язання проблем депресивних територій. Висвітлено особливості політики країн ЄС стосовно розвитку сільських територій.

Stage of the formation of the world regional policy are considered, their timetable and substantial essence are defined. The evolution of the regional policy of EU's countries is analyzed; its directions and aims in context of solving the problem of the depressed territories are divulged. The peculiarities of policy of the EU's countries concerning the development of the country territories are shown.

Постановка проблеми. Регіональна політика держави як основний інструмент територіального управління, набуває особливого значення у період економічних криз, оскільки останні посилюють неоднорідність економічного простору, його поляризацію та асиметричність. Одним із негативних наслідків економічних трансформацій 90-х років ХХ ст. в Україні є утворення депресивних територій. Відсутність в управлінців та практиків досвіду вирішення регіональних проблем стала причиною того, що до сьогодні багато аспектів розвитку депресивних територій, насамперед механізми їх санації, залишаються маловивченими. Пошук шляхів розв'язання проблем депресивних територій має базуватися на глибокому аналізі історичних аспектів їх виникнення, тенденцій розвитку та існуючих у світовій практиці шляхів їх соціально-економічного відродження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади регіональної політики ґрунтовно викладені у наукових працях М. Долішнього, О. Топчієва, М. Пістуня, Я. Олійника, М. Чумаченка, Л. Шевчук, Д. Стеценка. Загальнотеоретичні та прикладні аспекти розвитку депресивних територій, які є важливим об'єктом регіональної політики, знайшли відображення в роботах Ф. Заставного, В. Коломийчука, З. Герасимчук, І. Прокопи. Попри значну кількість публікацій з проблематики депресивних територій, багато аспектів їх розвитку лишилися поза увагою науковців. У контексті пошуку ефективних заходів стимулювання розвитку депресивних територій варто звернутися до світового досвіду вирішення аналогічних проблем.

Виклад основного матеріалу. Проблемність розвитку окремих територій проявилася у розвинених країнах світу ще у ХІХ ст., що було пов'язано з промисловою революцією. Вона обумовлювала приривидшений

розвиток одних галузей і занепад інших. Таким чином регіони з переважанням застарілих галузей поступово перетворювалися на стагнучі території. Першість у запровадженні заходів регулювання територіального розвитку належить В. Британії, де для вирішення проблем окремих територій ще 1835 р. була запроваджена практика цільових трансфертів.

Усвідомлення значущості регіональної політики найбільш чітко проявилось під час подолання наслідків "великої депресії". Перші елементи політики управління територіальним розвитком, зокрема програми подолання стану депресивності окремих територій, з'явилися наприкінці 20-х та на початку 30-х років ХХ ст. Очевидно, вперше у світовій практиці у 1928 р. уряд В. Британії створив Управління з переміщення промисловості. Основним його завданням була організація переміщення робітників, зокрема шахтарів, забезпечити зайнятість яких у регіонах проживання було неможливо. Саме поява цього документа, на думку В. Фатєєва, вважається початком становлення регіональної політики не лише у В. Британії, а й серед усіх економічно розвинених країн [10, с. 55]. У 1934 р. у "Доповіді про дослідження стану промисловості в деяких депресивних регіонах" (В. Британія) було вжито термін "депресивна територія", який надалі почав широко використовуватися у багатьох наукових дослідженнях і при прийнятті управлінських рішень. Таким чином у світовій практиці депресивні (проблемні) території стали об'єктом державної регіональної політики ще на початку 30-х років ХХ ст.

Аналіз наукових досліджень з проблематики регіональної політики країн світу [1, 10] дає підстави визначити щонайменше п'ять етапів її становлення, змістовна сутність яких викладена у табл. 1.

Таблиця 1. Зміст основних етапів становлення регіональної політики

Етапи	Часові рамки етапів	Основні характеристики етапів
Перший	30-і роки XX ст.	– усвідомлення значущості регіонального розвитку; – прийняття перших програм допомоги окремим територіям.
Другий	40 – 50-і роки XX ст.	– розширення кола країн, які практикують регіональні методи управління; – переважання підходу "згори-донизу" при вирішенні питань регіонального розвитку
Третій	кінець 50-х – середина 70-х рр.	– зростання значущості регіональної політики як інструменту управління територіальним розвитком; – формування цілісної концепції регіональної політики розвинених країн світу; – удосконалення й апробування стимулів розвитку "проблемних" територій; – панування кейнсіанської моделі управління.
Четвертий	середина 70-х – 1993 рр.	– формування ідей "наднаціональної" регіональної політики; – звуження інструментарію регіональної політики; – переважання макроекономічних цілей над регіональними.
П'ятий	1993 р. – і далі	– поширення горизонтального підходу управління; – зростання значення інноваційно-інвестиційної політики регіонального розвитку; – децентралізація влади, зростання відповідальності місцевих органів влади за розвиток підпорядкованих їм територій; – перехід до неоліберальної моделі розвитку.

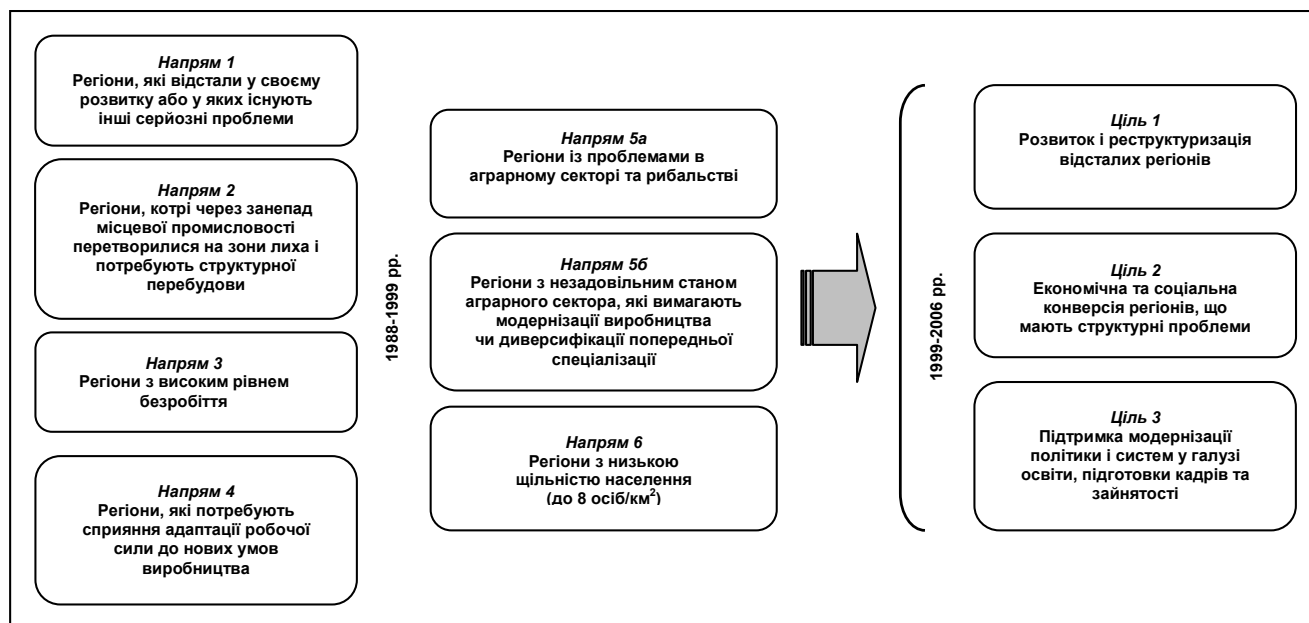
Державна регіональна політика як засіб розв'язання проблем територіального розвитку досить широко практикується у багатьох державах світу. Проте, враховуючи особливості її становлення у різних регіонах світу, а також прагнення України стати повноправним членом європейської спільноти, особливості останніх етапів розвитку регіональної політики найдоцільніше розглянути на прикладі країн ЄС.

До початку 70-х років XX ст. у країнах ЄС була відсутня єдина концепція регіональної політики, хоча окремі аспекти її здійснення координувалися через Європейський фонд регіонального розвитку. Головними мотиваційними чинниками розробки узгодженої регіональної політики ЄС стали: а) економічні проблеми середини 70-х років (світова енергетична криза, зростання інфляції та рівня безробіття у країнах ЄС, стагнація в окремих секторах економіки); б) вступ до співтовариства нових членів – Греції, Іспанії, Португалії, Ірландії зі значно нижчим рівнем економічного розвитку і високою часткою аграрного сектора; в) зростання диспропорцій як між країнами-членами ЄС, так і між їх регіонами. На початку 80-х років була розроблена нова стратегія регіональної політики ЄС, де одним із головних напрямків було визначено "... вироблення нових механізмів щодо регулювання економіки відсталіх територій" [5]. У 1983 р. були та-

кож розроблені єдині критерії визначення проблемних територій (рівень безробіття, динаміка міграційних потоків, доходи на одну особу, частка продукції сільського господарства та депресивних галузей у структурі ВВП).

Правову основу регіональної політики країн ЄС 90-х років XX ст. було затверджено 1987 р. у Майстріху. У ній знайшли відображення не лише нові підходи до розв'язання проблем депресивних територій, а й визначені концептуальні положення її трансформації відповідно до нових реалій в умовах глобалізації та переходу до постіндустріальної стадії розвитку. Відповідно до нових потреб було здійснено реформування структурних фондів ЄС та фінансових інститутів. Водночас їх основна функція, "... усунення значних регіональних диспропорцій у співтоваристві шляхом участі в розвитку та структурній перебудові регіонів, що відстають у розвитку" [5], залишилася незмінною.

До типового договору про Євросоюз було включено спеціальний розділ V "Економічне та соціальне згуртування (кохезія)". Останній термін розшифровувався як підтягування менш розвиненої периферії ЄС до її ядра. Загалом упродовж 1988-1999 рр. було визначено сім цільових проектів або напрямків регіональної політики, які стосувалися розвитку різних типів проблемних територій (рис. 1).

Складено за джерелами [2, 4, 9]

Рис. 1. Напрямки та цілі регіональної політики ЄС

Крім того, у країнах ЄС реалізувалася ціла низка регіональних ініціатив: VALOREN – сприяння розвитку регіонів за рахунок більш ефективного використання внутрішніх джерел енергії; RESIDER – сприяння регіонам, у яких здійснюється реструктуризація сталеливарної промисловості; RENAVAL – допомога регіонам, де триває реструктуризація суднобудування; RECHARD – допомога у вирішенні проблем економічного спаду у вуглевидобувних підприємствах; LEADER – допомога у розвитку сільських районів. З метою унормування критеріїв та підходів визначення проблемних територій, надання їм фінансової підтримки у країнах ЄС було запроваджено нову територіальну статистичну систему NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistical Purposes).

Сучасна трансформація регіональної політики, особливо у країнах ЄС, стала реакцією на проблеми регіональних диспропорцій та структурних змін, які виникли внаслідок приєднання нових членів на початку XXI ст.

У 1997 р. Комісія ЄС з проблем регіонального розвитку опублікувала документ під назвою "Агенда-2000" (остаточно узгоджена Європейською комісією у Берліні 1999 р.), де викладені цільові установки стратегії розширення ЄС у перші десятиліття XXI ст., визначені фінансові видатки на 2000-2006 рр., окреслені шляхи реформування Структурних фондів ЄС та нові цілі регіональної політики. У документі фактично зафіксовано перехід від традиційної кейнсіанської практики до неоліберальної моделі розвитку, де "... регіональна політика держави буде доповнюватися власною політикою регіонів" [11, с. 388]. Нові реалії світогосподарського розвитку обумовили трансформацію концепції регіональної політики ЄС, яка, за словами В. Чужикова, "... стала більш конкретною, більш прагматичною і максимально враховувала помилки та негаразди попередніх років" [12, с. 51].

Відповідно до концепції реформування регіональної політики ЄС, затвердженої влітку 1999 р., кількість її напрямків скоротилася із семи (з урахуванням напрямків 5а та 5б) до трьох. Перший напрямок залишився практично незмінним, хоча до нього було включено регіони з низькою щільністю населення (напрямок 6). Головна його ціль – розвиток і реструктуризація відсталих територій. Витрати на розвиток цього напрямку склали близько 70% усіх фінансових ресурсів ЄС, призначених для реалізації регіональної політики. Для підтримки територій, котрі входять до напрямку 1, упродовж 2000-2006 рр. було розроблено 114 спеціальних програм, які були зосереджені на трьох основних видах проектів: а) інфраструктура (28% фондів); б) людські ресурси (30%); в) допомога виробничому секторові (42% фондів) [8, с. 50].

Другий напрямок об'єднав цілі 2, 5а та 5б, тобто переважно депресивні території різної галузевої спеціалізації. На фінансування цього напрямку було направлено 11,5% фінансових ресурсів ЄС.

Третій напрямок об'єднав цілі 3 і 4. До нього увійшли території, які потерпають від безробіття. Фінансування цього напрямку становило понад 12% сумарних ресурсів країн ЄС.

Скоротилася також кількість ініціативних програм, частина з яких зазнала певних трансформацій відповідно до нових завдань регіонального розвитку: INTER-REG – транснаціональне, прикордонне та міжрегіональне співробітництво; URBANIZATION – економічна та соціальна конверсія кризових міст; LEADER⁺ – розвиток сільської місцевості на основі ініціатив, підготовлених місцевими групами сприяння; EQUAL – транснаціональне співробітництво у боротьбі з усіма видами нерівності на ринку праці.

Успішність реалізації заходів регіональної політики визначалася чіткими принципами її проведення. Головні

ми із них є: 1) концентрація (адиціоналізм); 2) програмний підхід; 3) партнерство; 4) субсидіарність; 5) компліментарність; 6) децентралізація.

Із 2007 р. країни ЄС увійшли у нову стадію свого розвитку. Вступом до ЄС Болгарії та Румунії фактично завершився широкомасштабний процес розширення Євросоюзу. Економічні диспропорції між окремими регіонами та країнами досягли значних масштабів, що вимагає розробки нових підходів до удосконалення політики регіонального розвитку. На реалізацію заходів регіональної політики упродовж 2007-2013 рр. передбачено направити понад 300 млрд. євро. Головними цілями регіональної політики ЄС на даний період визначені: 1) зближення країн за рівнем соціально-економічного розвитку (понад 80% витрат загального бюджету); 2) підвищення конкурентоспроможності регіонів і рівня зайнятості (16% бюджету); 3) європейське територіальне співробітництво (2,5% бюджету) [6].

Найпоширенішими економічними механізмами, які використовуються у країнах ЄС для підтримки економічно проблемних територій, є: гранти, субсидії, доступ до державних контрактів, зменшення рівня оподаткування, зменшення відсотків на позики, мікрокредитування, новий підхід у розумінні інноваційного розвитку, секторна підтримка, поєднання проектів розвитку інфраструктури з проектами розвитку галузей, створення промислових парків та бізнес-зон, розвиток кластерів тощо.

Сільські території стають повноправним об'єктом регіональної політики країн ЄС із середини 70-х років XX ст. Частково це було обумовлено вступом до ЄС спочатку Португалії та Греції, значно пізніше – країн Східної Європи з високою часткою аграрного сектора у структурі економіки. Відтак суттєво зросло і значення аграрної складової у регіональній політиці ЄС, що знайшло своє відображення у поступовому збільшенні витрат Структурних фондів на підтримку сільських територій. Виникла також проблема у координації зусиль у галузі аграрної політики. Практика розвитку сільських територій набула інституційного оформлення 1988 р. у вигляді Європейської робочої групи з питань розвитку сільських територій та відновлення села (ARGE). З цього ж року, відповідно до плану "Делореса", було додатково впроваджено заходи щодо підтримки депресивних сільських територій.

З-поміж шести головних напрямків регіональної політики країн ЄС, котрі діяли упродовж 1988-99 рр., три так чи інакше пов'язані з проблемами сільських територій: 5а – підтримка розвитку сільських територій шляхом прискорення пристосування до нової спільної аграрної політики, у тому числі модернізації галузей, що обслуговують сільське господарство; 5б – підтримка розвитку сільських територій у результаті сприяння розвитку і структурним змінам на селі; 6 – підтримка розвитку територій із незначною щільністю населення (до 8 осіб/км²). Упродовж 2000-2006 рр. питання, пов'язані з розвитком сільських територій, увійшли до цілі 2. Серед ініціативних програм розвитком сільських територій опікується програма LEADER⁺. Її функції полягають у наданні допомоги сільським віддаленим територіям за рахунок активізації внутрішніх ресурсів аграрних територій.

Згідно положень спільної аграрної політики (САП) країн ЄС на 2007-2013 рр. стратегічною метою соціально-економічних перетворень на селі має стати "забезпечення комплексного багатофункціонального розвитку сільських територій, за якого зростала б їх роль як просторової бази не лише сільськогосподарського виробництва, а й несільськогосподарських видів діяльності, а також сприятливого середовища проживання [7, С. 11]. Нова політика розвитку сільських територій ЄС буде

концентруватися довкола трьох головних осей: а) конкурентоспроможність; б) середовище для управління земельними ресурсами; в) багатофункціональне село та якість життя на селі [3, С. 69]. Для їх фінансування створюються два нових фонди: Європейський фонд сільськогосподарських гарантій та Європейський фонд розвитку сільських територій. Додатково для розв'язання проблем сільських територій використовуються також фінансові ресурси структурних фондів ЄС, котрі призначені для вирішення загальних проблем регіонального розвитку.

Відповідно до еволюції концепції розвитку сільських територій урізноманітнюються і заходи їх підтримки. Поряд із традиційними механізмами стимулювання розвитку проблемних територій на кшталт грантів, субсидій, цільових програм розвитку, тепер важлива роль відводиться заходам, спрямованим на активізацію внутрішніх ресурсів сільських територій. Йдеться про стимулювання підприємницької діяльності на селі, розширення позаагрових видів діяльності, посилення територіальної мобільності населення, інфраструктурної забезпеченості сільської місцевості, її конкурентноздатності та інвестиційної привабливості.

Таким чином аналіз етапів становлення регіональної політики провідних країн світу, зокрема ЄС, свідчить про те, що фактично упродовж другої половини ХХ ст. депресивні (проблемні) регіони завжди визнавалися такими, що потребують першочергової допомоги і є важливими об'єктами державної підтримки.

Накопичений світовий досвід розв'язання проблем депресивних територій є важливим підґрунтям для розробки в Україні системи нормативно-правових та організаційно-економічних механізмів стимулювання розвитку та санації проблемних регіонів. Він також дає можливість більш чітко визначити ті "больові точки", з якими стикаються українські науковці та управлінці при розробці системи заходів активізації розвитку депресивних територій різного типу.

Окремі надбання європейської регіональної політики частково уже знайшли своє застосування в Україні при розробці Концепції державної регіональної політики, Законів України "Про стимулювання розвитку регіонів", "Про місцеве самоврядування в Україні", "Щодо стану та перспективи депресивних регіонів, міст та селищ України", "Про міжбюджетні відносини", а також у "Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р." і "Загальнодержавній програмі соціально-економічного розвитку українського села на період до 2015 р."

Водночас, як показав перший досвід імплементації положень зазначених документів, вони містять певні

недоліки і потребують удосконалення. Стосовно нормативних документів, що регламентують розвиток депресивних територій, то корисним буде запозичення європейських підходів до визначення критеріїв ідентифікації та методики делімітації депресивних територій, формування міжбюджетних відносин, концептуальних засад політики сільського розвитку тощо. Через низьку адаптацію нормативно-правової бази України до стандартів країн ЄС, у нашій державі, на відміну від країн Східної Європи, практично не використовуються фінансові ресурси структурних фондів ЄС, котрі призначені для розв'язання проблем регіонального розвитку.

Висновки. Синтез наукових досліджень із проблематики регіонального розвитку свідчить про те, що депресивні території завжди були важливим об'єктом регіональної політики у більшості країн світу. Відтак у світовій практиці накопичений значний досвід вирішення проблематики регіональної депресивності. В Україні, у силу різних причин, система заходів подолання територіальних відмінностей виявилася малоефективною, свідченням чого є збільшення міжрегіональних диспропорцій не лише за умови економічної кризи, а й за умови зростання макроекономічних показників. Залучення кращих надбань європейського досвіду регіональної політики сприятиме розробці в Україні ефективної системи заходів розв'язання проблем депресивних територій.

1. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації: монографія. – Луцьк: Надстир'я, 2001.
2. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: Учебник для вузов. – 3-е изд. – М.: ГУВШЭ, 2003.
3. Губені Ю. Розвиток сільських територій: деякі аспекти європейської теорії та практики // Економіка України. – №4, 2007.
4. Иванов И.Д. Европа регионов. – М.: Международные отношения, 1998.
5. Кіш Є. Регіональна політика Європейського Союзу: стратегічні імперативи для України // www.ji.lviv.ua/n23texts/kish.htm.
6. Институциональные меры реализации стратегии регионального развития: обзор международного опыта // Регион: экономика и социология. – №3, 2007.
7. Лендел М.А., Жулканич Н.М. Перспективи інтеграції аграрного сектору України до спільної аграрної політики ЄС: проблемні аспекти // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія міжнародні відносини. – Вип. 1, 2007.
8. Слава С., Самборський Д., Сегварі П., Дацишин М. Розвиток економічно проблемних територій: міжнародний досвід // Проект партнерства Канада-Україна "Регіональне врядування та розвиток". – К.: Видавництво "К.І.С.", 2007.
9. Управління розвитком регіону: Навчальний посібник для студентів вузів/ Т.Л.Миронова, О.П.Добровольська, А.Ф.Процай, С.Ю.Колодій; Міністерство освіти і науки України, Таврійський національний університет ім. В.І.Вернадського. – К.: Центр навчальної літератури, 2006.
10. Фатеев В.С. Региональная политика: теория и практика / В.С. Фатеев. – Минск: ЕГУ, 2004.
11. Хорват Д. Экономический рост, кохезия и регионализм в Европе // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. – Вип. 2. – Регіональна політика в Україні: методи реалізації. – Львів: ІРД НАН України, 2005.
12. Чужиков В.І. Модернізація регіональної політики в ЄС // Економіка України. – №3, 2008.

Надійшла до редколегії 10.09.08

II. ПРИКЛАДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.5/.9+712.2 (477-25)

О. Дмитрук, д-р геогр. наук, Т. Купач, канд. геогр. наук,
С. Дем'яненко, інж., Ю. Олішевська, канд. геогр. наук

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ВІДНОВЛЕНИХ ЛАНДШАФТІВ М. КИЄВА ТА ПРИМІСЬКОЇ ЗОНИ

В статті пропонується узагальнення методики вивчення урболандшафтних систем та результати картографічного аналізу ландшафтної структури м. Києва та приміської зони. Представлена картографічна модель природної основи досліджуваної території із застосуванням новітніх інформаційних технологій.

In article is offered generalization of the studies methods of the urbolandscapes and results of the cartographic analysis of Kiev's recalled landscapes. Cartographic modeling of nature base of area which researching is introduced with use the most latest information technology.

Постановка проблеми. Вивчення проблем урбанізації і розвитку міст має важливе і багатоаспектне зна-

чення. Міста, міські поселення, агломерації є об'єктом досліджень багатьох галузей географічної науки, зок-